

Příběh Edithy Kokojanové

Paní Editha Kokojanová položila v roce 2013 *Kámen zmizelých* před dům v Zeyerově ulici č. 20. Věnovala ho památce svého otce Eduarda Mayera, který byl zavražděn 28. listopadu 1942 v Osvětimi. Editě bylo tehdy 21 let. Nacistická perzekuce se nevyhnula ani jí a jejím dvěma mladším sourozencům, sestře Ruth a bratru Jiřímu. Těžké chvíle pronásledovaly rodinu i po válce, bratr Jiří si odseděl sedm let v komunistickém kriminálu. Paní Editě pomohla překonat všechna úskalí doby její nezdolná povaha. Tu prokázala i během dvouhodinového rozhovoru několik dní po kladení *Stolpersteine*. „Měla jsem štěstí v neštěstí, protože jsem v neděli narozená,“ řekla v jeho závěru. „Když jsem se dostala do šlamastiky, vždycky jsem z ní vyvázla.“

Jak to začalo

Můj tatínek Eduard Mayer se s mou maminkou Margaretou Teglovou seznámil ve vlaku. Maminka jela do Uničova za svou babičkou, která jí nahrazovala zemřelou matku. Ve vlaku ze Šternberku do Uničova seděl elegantní pán v důstojnické uniformě a maminka se do něho zamilovala. Bylo to v roce 1919, nedlouho po konci války. Hned po příjezdu do Uničova se maminka svěřila babičce, že poznala šikovného důstojníka a říkala: „Vylož mi karty.“ No a babička jí vykládala karty a říká: „Ale ty tady máš kolem sebe nějakého vdovce s děckem.“ A matka na to: „Prosím tě, dej mně pokoj s vdovcem s děckem, já jsem poznala fešného důstojníka.“

Ale maminčina babička měla pravdu, karty nelhaly. Můj tatínek byl již jednou ženatý, jeho první žena Ella zemřela v roce 1919 ve věku 34 let na španělskou chřipku. Je pochovaná na židovském hřbitově v Olomouci. Z prvního manželství měl tatínek dceru Gertrudu, narodila se v roce 22. prosince 1907.

Tatínek se narodil 22. listopadu 1881 v německé židovské rodině v Turnově, ale z jeho vyprávění vím, že vyrůstal ve Vídni. Studoval tam na gymnáziu, ale vyhodili ho, protože hrál fotbal, což měli studenti zakázané. Musel pak dokončit studium a maturovat na jiné škole. Po maturitě studoval v

Lipsku chemii, ale ze studií zběhl. Stal se úředníkem na dráze, dokonce byl nějakou dobu přednostou stanice v Radomí, v Polsku. Když se vrátil v roce 1918 z války, usadil se s rodinou v Olomouci v Komenského 18, před tím žili v Ostravě.

Moje maminka byla o 20 let mladší než tatínek, narodila se 18. ledna 1902 v německé katolické rodině. Když si tatínka brala, nebyl věkový rozdíl tak patrný, tatínek vypadal velmi mladě. Trudu, jak říkali mé nevlastní sestře, měla maminka spíš za kamarádku než jako vydanou dceru. Byla jen o necelých šest let starší.

Svatbu měli rodiče ve Šternberku 20. prosince 1920. Můj dědeček Eduard Tegl na svatbu nepřišel. Tatínek nevypadal vůbec

Maturitní foto Eduarda Mayera (E. M. je druhý zprava v druhé řadě shora)

židovsky, když se ale dědeček – římský katolík, dozvěděl, že si maminka bere Žida, vyhodil ji z domu. Já jsem dědečka nepoznala, maminka o něm nemluvila. Když se tatínek ženil, tak zůstal bez vyznání, my děti jsme také vyrůstaly bez vyznání.

Idylické dětství v Prostějově

Narodila jsem se v Olomouci 9. října 1921, necelých 10 měsíců po svatbě, čili ve slušném termínu. Na první dva roky v Komenského ulici si nepamatuju. Otec byl v roce 1923 přeložen jako úředník ČSD do Prostějova. Bydleli jsme na prostějovském starém nádraží v obrovském bytě s dvoukřídlymi dveřmi. Nám dětem – sestra Ruth byla o rok mladší, bratr Jiří o šest – se to líbilo, rádi jsme se dívali na nástupiště, na vlaky. Maminka tam ale nebyla spokojená.

Ruth a Edith, Prostějov 1924-25

Jako děti jsme si hrály i na ulici, po Prostějově tehdy ještě nejezdila auta, byla to výjimka, když nějaké projelo. Blízko nás byl parčík, kterým se šlo na velkou zahradu. Jednu dobu jsme tam dokonce chovali drůbež, slepice, krocany. Tatínek přenechal část zahrady dělníkům z nádraží, aby si tam něco nasázeli, my jsme tam měli jen trávník, na který za námi chodily děti z vedlejších budov.

V jedné z nich bydlela rodina Špičáků, ti měli Fanouška, který byl tak starý jako brácha. Když mi bylo deset let, byla jsem v sanatoriu v Tatrách. Bráchovi nebylo ještě pět a mně se po něm strašně stýskalo. On byl jako moje dítě, od malička jsem ho opatrovala jako panenku. Tak jsem si v Tatrách našla chlapečka z Prahy, Boriska, a opatrovala jsem ho místo bráchy. Mezitím Fanoušek dostal záškrť a umřel. Před smrtí si Fanoušek hrál s bráchou. Ale Jirka od něho záškrť nechytil a ani Ruth se nenakazila. Záškrť jsem dostala já – v Tatrách! Měla jsem anténu, která chytala všechny nemoci mých sourozenců. Ale když jsem onemocněla já, chytli to ode mě oba.

Pamatuji si, jak od nádraží do města jezdila koňská drožka, byl to takový malý omnibus tažený párem koní. Když jsem chodila do obecné školy, učili jsme

se háčkovat krajky. Seděla jsem doma na pohovce, nohy zkřížené pod sebou, a zabodla jsem si háček do nohy. Nešel vytáhnout. Tatínek hned telefonoval

doktorovi a ten řekl, aby mě dovezl. A tehdy, k tomu doktorovi, jsem tou koňskou drožkou jela naposled, pak už začal v Prostějově jezdit autobus, byla to taková škatule vpředu se zobákem.

V Prostějově se nám žilo dobře. Otec měl velký plat, byt byl zadarmo, také topení. A dostávali jsme hodně remund, o Vánocích to byly homole cukru a kostkový cukr z cukrovaru, z lihovaru od ředitele ing. Šika destiláty a likéry. Z Mayovy sladovny jsme dostávali krmení pro drůbež. Když přijel po dráze cirkus Kludský, tak jsme měli na každé představení lóži.

Ale v bytě jsme neměli elektřinu. Ta byla zavedena jen do kanceláře, doma jsme svítili petrolejkami a svíčkami v lustrech. Ve dveřích jsme měli velkou houpáčku. Houпали jsme se od jednoho lustru k druhému, z ložnice do jídelny, byly to strašně velké pokoje. V noci, když nesvítlo světlo, jsem se bála jít ven, záchody byly mimo byt. Pamatuji si, jak sestra jako malá holčička měla pod dětskou postýlkou nočník. Já jsem spala na gauči, to ještě nebyl bratr na světě. Maminka ráno říkala, že sestra vylezla z postýlky, vytáhla nočník, vyčurala se vedle, nočník zastrčila a šla zase do postele. Anebo se maminka v noci probudila, spali jsme při otevřených oknech, a slyšela, že sestra nějak chroptí. Ležela jí na krku kočka.

Neměli jsme vysavač, neměli jsme ledničku, ale nic nám nechybělo. Akorát matce se to nádraží nelíbilo, tak jsme, jak jen to šlo, jezdili ze zdravotních důvodů na víkendy i na celé léto pryč. Napřed na Stražisko, později, od mých devíti let, do Šternberku, tam byla elektřina. Otec pronajal ve

Šternberku celoročně mansardu ve vile pod lesem. V létě jsme odjížděli z Prostějova už začátkem května a vraceli jsme se na konci prázdnin. Já a Ruth jsme chodily v Prostějově do školy. Než jsme odjely na letní byt, dostaly jsme z prostějovské školy vysvědčení. Ale abychom se neflákaly, chodily jsme ve Šternberku v květnu a červnu do školy.

Pět let ve Šternberku

Když mi bylo dvanáct let, tak se tatínek, v té době vrchní inspektor na dráze, nechal přeložit na berní úřad do Šternberku. Odstěhovali jsme se do Šternberku natrvalo. Pak ale otce bohužel chtěli zpátky do Prostějova, a tak abychom mohli ve Šternberku zůstat, rozhodl se jít do předčasného důchodu, penzi měl ovšem velmi slušnou. Žili jsme tam pět let, od roku 1933 do roku 1938.

Bydleli jsme v pětipokojovém bytě ve vile pod klášterem, která se v roce 1933 v dnešní Žižkově ulici právě dostavovala. Ulice, která vede z kopce dolů, se pomalu rozrůstala, stály zde předtím jen dva domy v německém stylu, říkali jsme jim *vogelhäuser*. Já jsem tehdy byla neposedná holka, všude jsem musela vlézt. Ráda jsem ložila po skládkách stavebního materiálu, kde jsem mohla, tam jsem šplhala po štosech cihel, to mě bavilo. A lezla jsem do novostaveb, odkud mě políři museli vyhazovat. Možná že tam ještě nebyla ani schodiště, ale já jsem tam musela. Milovala jsem vůni těch nedostavěných domů.

V Prostějově jsme se sestrou chodily do české školy. Také dokud jsme do Šternberku jezdily jen na ty čtyři měsíce v roce, navštěvovaly jsme tam českou školu. Ale reálka byla v roce 1933 ve Šternberku jenom německá. V Prostějově jsem chodila ještě na české gymnázium do primy, ve Šternberku jsem pokračovala na německé reálce od sekundy, sestra šla až do tercie. Do české reálky bychom mohly chodit do Olomouce, ale otec nechtěl, abychom každý den dojížděly, protože jsem bývala dost nemocná.

Maminka říkala: „Ta naše Dita má každý týden novou nemoc.“ A byla to pravda. V patnácti letech, v roce 1936, jsem dostala spálu, ležela jsem ve šternberské nemocnici na infekčním oddělení, staraly se o mě jeptišky. Když jsem se vrátila domů, bratr měl záškrť a otec mě izoloval, jenom sestra, ta byla zdravá. Ale spálu vystřídala otrava krve v celém těle, málem jsem umřela. Měla jsem vysoké horečky. Když mi stoupla teplota, objevily se fibrilace srdce. Penicilín tehdy nebyl, ale měli jsme moc dobrého rodinného lékaře, který k nám chodil. Byl to Němec s českým jménem – Otčenášek. (V Olomouci byl naším doktorem Emil Zuckerkandl.) Byla jsem na tom hodně špatně, v noci mně masírovali nohy a dávali obklady, už jsem byla bez sebe. Otec šel telefonovat do kláštera pro doktora, ten přišel a dal mi injekci, nějaký švýcarský lék, a já jsem se začala zotavovat.

Když mi bylo nejhůř, rozhodla jsem se, že když se uzdravím, dám se pokřtít. Přidal se ke mně také můj bratr. Chodil tehdy do české obecné školy a při náboženství zůstal ve třídě. Katecheta ThDr. Ocipka ho chtěl z náboženství známkovat, protože Jiří všechno věděl, ale zjistil, že bratr je bez vyznání. Navštívil rodiče zrovna v době, když bratr ležel se záškrtem. Potom přišel za mnou do špitálu. Sestríčky z toho byly celé pryč, že za mnou přišel takový kněz – já jsem to pak u nich měla dobré. Nakonec jsme se dali pokřtít všichni tři, já, Ruth a Jiří. Křtil nás dr. Ocipka. Bylo to velké haló – německý Šternberk a tři položidě se nechali pokřtít.

Od té doby jsem na papíru katolička. Chodila jsem do kostela, jen dokud jsem chodila do školy, a měla jsem jedničku z náboženství.

Útěk do Olomouce

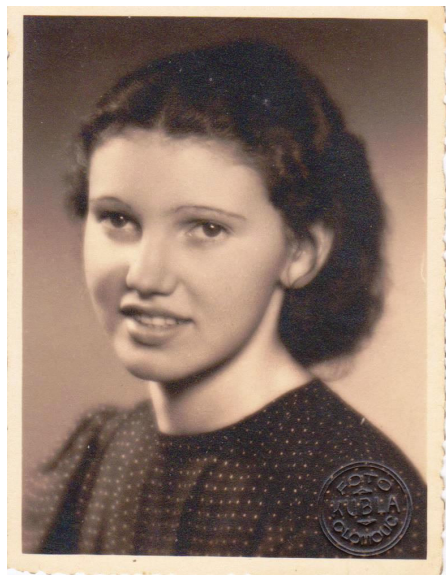
Na začátku října 1938 jsme ale museli ze Šternberku utéct. Otec byl prozíravý, zajistil ubytování v Olomouci. Tušil, co by mohlo přijít, už od třiatřicátého roku sledoval, co se děje v Německu. Bezprostřední zprávy měl od židovské rodiny Koblitzových, která prchla z Berlína do Šternberku. Maminka, sama Němka, ale hlásící se k Čechům, nadávala, že Němci *hajlujou* a peníze přitom berou od českého státu. To ji rozčilovalo. My děti jsme se o politiku nestaraly, otec zakázal rádio. Ale všichni Němci měli v době před obsazením Sudet naladěné rádio na stanici *Breslau* a tam řval Hitler, že to bylo slyšet až venku na ulici.

Zažili jsme ve Šternberku první, tzv. částečnou mobilizaci v květnu a potom tu druhou v září, tu *propagandafahrt*, jak říkali Němci. To už Němci věděli, že to máme prohrané. Já jsem byla ještě 22.

září v Olomouci na náměstí, na velké manifestaci, asi 70 tisíc lidí nás tam bylo, že Sudety nedáme. No ale Sudety jsme dali.

Když jsme vynášeli nábytek z domu a rozložili ho na ulici, začalo pršet. Sousedé z vedlejší vily – bydlela tam rodina mého profesora z reálky – se posmívali. Maminka natahovala přes nábytek koberce a říkala: „Ty koberce natahuju pro Hitlera, aby mohl přijít.“

Stěhování ale nebylo jednoduché. Dům na Zeyerově ulici, kde otec zajistil byt, nebyl v roce 1938 ještě hotový, v pokojích nebyly parkety a na schodišti zábradlí. Nejhorší bylo, že v tom zmatku část

Maturitní foto Edith, Olomouc 1939

nábytku odcestovala až na Slovensko. Jízda vlakem ze Šternberku do Olomouce trvala celou noc. Trať obsadily vlaky s vojáky. Vozili jsme jen ty věci, co jsme mohli nést v rukách, nádobí atd., ale ne nábytek. Když jsme dojeli do Olomouce, vůz s nábytkem, ale bez koní, stál ještě ve Šternberku. Otec dostal těsně před tím, než přišli Němci do Šternberku, od generála Emila Fialy z velitelství IV. mírového sboru, který velel jednotkám určeným k obraně severní Moravy, kočího a dva koně, a tak část nábytku nám přivezli.

Neměli jsme ze začátku v Olomouci na čem spát. Pomohli nám Wienovi, kteří také utíkali ze Šternberku do Olomouce, půjčili nám matrace. Paní Wienová, manželka okresního soudce dr. Wiena, byla z olomoucké rodiny Diamantů.

Do septimy České reálky v Olomouci jsem nastoupila až 10. října 1938. Den předtím byl Šternberk obsazen hitlerovským vojskem. V září jsme ještě se sestrou chodily do školy ve Šternberku, my s trikolórami, Němci už v Hitlerjugend uniformách. Já jsem byla taková – dvojku z mravů jsem měla už od sekundy. Měla jsem nacistického třídního, jmenoval se Čížek, jeho otec ještě neuměl německy, a on byl velký nácek.

Byl dokonce nacistickým starostou v Hustopečích a z trestu byl v třiatřicátém roce přeložen jako profesor němčiny a franštiny do Šternberku. No a ten mě dost pronásledoval, v kvintě mě posadil samotnou do první lavice. Otec šel tehdy do školy a říkal, jestli to už je ideologie Třetí říše, že mě izoluje; byla jsem jediná položidovka ve třídě. On na to říkal: „Ihre Tochter ist so unruhig,“ a že mě chce mít na očích. Já jsem opravdu byla *unruhig*, dělala jsem mu naschvály. Hrozil mi trojkou z mravů, ale otec to vyžehlil. Čížek nikdy neuznal mou němčinu, jenom písemné práce, vždycky mu vadila moje výslovnost. Mluvila jsem německy stejně jako všichni ostatní, ale on měl ke mně vždycky poznámky. Takže jedničku z němčiny jsem od něho nikdy nedostala.

Když jsme tedy v září 1938 přišly do šternberské školy s tou trikolórou, objevily se ve třídě, kam chodila sestra, hanlivé nápisy. Sestra si pak chodila ke mně o přestávce postěžovat. Moji spolužáci neřekli ani popel, protože věděli, že si nenechám nic líbit, a nebála jsem se konfrontace ani s profesorem. Takže mě třída brala. – Se svými šternberskými spolužáky jsem se scházela, než umřeli. Jezdili za mnou z Německa ještě do roku 2000. – Ale tehdy přišel ředitel za maminkou a říkal: „Milostivá paní, neposílejte ty dcery do školy, nemohu ručit za jejich bezpečnost.“

Tak jsme se odstěhovali a já jsem 10. října nastoupila do České reálky v Olomouci, kde byl ředitelem František Wiedermann. On byl předtím ředitelem Českého gymnázia ve Šternberku, které zahájilo výuku v roce 1935. Znal se s mým otcem, protože gymnázium bylo blízko naší vily. Můj bratr Jiří tam začal ve školním roce 1937/38 chodit do primy, já se sestrou jsme až do odchodu ze Šternberku zůstaly na německé reálce. Jiří pak v Olomouci nastoupil do sekundy.

Bratr školu nedokončil, vyhodili ho v kvintě. My se sestrou jsme na reálce odmaturovaly, já v roce 1939 ve třídě Josefa Hrdličky, sestra o rok později ve třídě Hermíny Kabeláčové.

Seznámení s budoucím manželem

Musím se ale vrátit k prvnímu dni v nové škole. Vstoupila jsem do budovy a ptala jsem se, kam mám jít. Řekli mi, že podle jména patřím do septimy B. Šla jsem po chodbě a hledala svou třídu. Přede mnou někdo otevíral dveře, nahlédla jsem do třídy a ptám se: „Je to septima B?“ „Ne,“ ozvalo se,

„tady je septima A.“ Tak jsem se obracela ve dveřích, že odejdu, ale to už na mě volali, tam nechod', tam jsou samí kluci, tam tě nevezmou. Tak jsem zůstala ve třídě, do které chodil také můj budoucí manžel Jiří Kokojan. Zamiloval se do mě, ale já jsem si ho nevšímal, protože kolem mě bylo 25 cizích kluků. Bylo tam také 5 holek, já jsem byla šestá.

Studenti chodili každý večer na linu, jak se říkalo korzu na náměstí. To byla nepsaná povinnost. A 14. března jsme šly se sestrou taky, došly jsme od Zeyerovy ulice ke kinu Central (v budově dnešního Muzea umění v Denisově ulici, pozn. th), když jsme potkaly Jiřího Kokojana. Už se vracel. Po silnici nás právě míjel hlouček žen a řval: „Ein Volk, ein Reich, ein Führer!“ Ruth začala brečet, tak jsme se vraceli domů. Jiří nás doprovázel až k důstojnickým domům na nábřeží Moravy, kde bydlel. Tehdy to zajiskřilo a na druhý den, 15. března, jsem měla s Jiřím první rande. On sice už v zimě 1938 za mnou chodil na bruslení na Česnek (hřiště zvané Česnek bývalo v místech dnešních kolejí UP na tř. 17. listopadu, pozn. th). To jsem ale ještě nevěděla, že je to můj spolužák. Vypadal velmi mladě, říkala jsem si, co ten kvintán za mnou chodí? Měla jsem tehdy rande s jinými klukama. Ale pak jsem se do něho dodatečně zamilovala já.

Ten den, 15. března, maminka ráno vyhlédla z okna na třídu Českých legií (dnes Masarykova), náš byt v rohovém domě měl více oken směrem k tramvajím. V protějších domech bydleli Němci a měli vyvěšeny vlajky s hákovými kříži. Toho si ale moje matka nevšímal. Volala na nás, že auta jezdí vpravo. Cestou do školy jsme zjistili, že jsme okupovaní. Bylo nevlídné počasí, sychravo, padal déšť se sněhem a celá silnice byla plná rozhrkaných motorek s vojáky.

Otec Jiřího, Hynek Kokojan, byl důstojník. Když můj Jiří odmaturoval, odstěhovali se Kokojanovi do Přerova. Jeho otec nastoupil jako obchodní ředitel do továrny na lepenkové kufry, která patřila jeho spolužákovi Karlu Zejdovi. Jiří pracoval rok v továrně. Vysoké školy byly zavřené, tak absolvoval alespoň dvouroční nástavbu na průmyslovce v Brně. Pak byl nasazen na práci v Rakousku.

Život v Protektorátu

V roce 1939 jsem měla odjet do Anglie, akci organizovala nějaká Angličanka. Otec ale nechtěl, abych odjížděla sama, chtěl, aby sestra jela se mnou, ale vyřizování se protáhlo a v červenci 1939 už bylo pozdě. Tak jsme zůstaly v Olomouci.

Zleva: matka Markéta, paní Trusovová, Edith a Ruth Na Bystřičce 1940

Měla jsem v Olomouci kamarádku, pocházela z Velkého Meziříčí. Byla sice o rok starší, ale maturovaly jsme ve stejném roce, já na reálce, ona na gymnáziu. Seznámili jsme se ve Šternberku, jezdila tam do německé rodiny na handl, učit se německy. Ty poslední prázdniny v roce 1939, sestra měla před sebou ještě rok školy, jsme jely všechny tři do Velkého Meziříčí a potom ještě do Třebíče, kam se přestěhovali naši čeští sousedi ze Šternberka. Už byl konec srpna a Ruth se tam zamilovala do nějakého doktora. Protahovala odjezd, nechtěla se vrátit zpět. Bylo těsně před vypuknutím války. Říkala jsem jí: „Prosím tě, musíme domů.“ A ona že ne, že by došla na kole. Já na to: „Kde bys vzala kolo?“ Tak jsme se vrátily 31. srpna. Otec byl špatný, protože nedlouho před naším návratem byl uzavřen pakt Molotov - Ribbentrop.

Nad naším třípokojovým bytem bydleli v menším, dvoupokojovém bytě Trusovovi. Vedle nich byla ještě svobodárna, ve které zřejmě nocovali nějakí ilegálové. Komunistu Alexandr Trusov, profesor obchodní akademie, byl zapojen do odboje a otec mu pomáhal, což ho později stálo život. Měli jsme na balkóně síťovou houpáčku, aby se v případě nutnosti mohli Trusovovi chráněnci k nám spustit. Jestli k tomu někdy došlo, nevím.

Po maturitě jsem zůstala doma, dávala jsem hodiny němčiny a franštiny. Malého Sašu Trusova z bytu nad námi jsem doučovala i matematiku, propadl v sextě. Doučování probíhalo na přehradě Bystřičky, Trusovovi tam měli pronajatou chatu. Neměli jsme co jíst a sousedi měli slepice, ale nechtěli je

prodat. Tak paní Trusovová lákala slepice na chleba do chaty, zakroutila jim krkem a na kamínkách na topení jsme je pekli.

Ruth se hned po maturitě chtěla dostat z Olomouce pryč, odjela do Malhotic poblíž Hranic na Moravě, kde pracovala na zámku u Kmoníčků. Správce Kmoníček byl Čech, ale dal se k Němcům. Ruth učila jeho děti německy, ale vypomáhala i v domácnosti. Na vesnici se za války žilo líp, měla tam dostatek jídla. To jí pomohlo, když v roce 1941 onemocněla tyfem. Přijela tehdy domů s horečkou. Ležela pak v nemocnici, v tyfovém baráku. Ošetřovaly ji sestřičky, které jsme znaly. Byly to Češky, které přišly do olomoucké nemocnice ze Šternberku. Když jsem přišla za sestrou, dávaly nám buchtu a kafe, tak jsme se na tom tyfovém oddělení dokrmovaly. Otec měl potravinové lístky pro Židy, za ty moc jídla nebylo.

Odjela jsem do Malhotic místo Ruth, ale jen na krátkou dobu. Při domácích pracích jsem tam ale nepomáhala, vykonávala jsem jen práci vychovatelky. Sestra se už do Malhotic nevrátila. V Olomouci ale nechtěla zůstat, v létě 1941 nás začali pronásledovat gestapáci, a soustředili se hlavně na ni. Byla nápadná, vysoká, a vypadala starší než já.

Stalo se to tak, chodili jsme, já, Ruth a Jiří, plavat na Sokolák, na dnes již zrušené koupaliště proti Korunní pevnůstce. Dřív tam s námi chodívali židovští chlapi Gert Lipschitz a Bertl Broch.

Ruth, její přítel a Edith, Olomouc 1940

Ten den, kdy došlo na plovárně k incidentu, k nám přijel jeden chlapec ze Šternberku, Otto Ledl. Předtím jsme se s ním nijak nepřátelili, ale znali jsme se, jako se lidi znají na malém městě. Zrovna jsme se chystali, že půjdeme na Sokolák, tak jsme ho vzali s sebou. Byla jsem tehdy domluvená s mým známým Manfredem Kettnerem, německým položidem, že se na plovárně sejdem. Čekala jsem na něho vzadu za bazénem zvaným *lavór*, měla jsem tam samostatnou kabinu. Ruth byla u bazénů v přední části koupaliště, pod společnými šatnami. Byla vyspělejší než já, ráda se producírovala, měla pěknou postavu. Já jsem byla takové vyžle, vpředu nic vzadu nic, a ležela jsem na odlehlém místě u kabin za *lavórem*. Najednou za mnou Ruth přišla, že ji nějací lidi obtěžují. Byli to Němci v plavkách, tak jí říkám: „No tak se před nimi neproducíruj a dej mi pokoj!“ odbyla jsem ji. Netrvalo dlouho, přišla znovu, skoro s brekem: „Ale oni jsou takoví...“ Tak jsem s ní sešla k předním bazénům, ale to už k nám přišel plavčík. Nevím už, jestli mluvil německy nebo česky. Řekl, že musíme opustit plovárnu. Říkám: „Prosím vás, a proč?“ „No tady ti pánové to nařídili.“ A podíval se směrem k hloučku chlapů a ženských v plavkách. Že to jsou gestapáci, to jsem nevěděla, prostě mě rozčílilo, že nás vyhazují z plovárny. Tak jsem šla k těm chlapům,

stoupala jsem si před ně a říkám: „Mit welchem Recht...“, takhle jsem na ně spustila, a jeden z nich řekl: „Hauen Sie ab!“ A já zase: „Mit welchem Recht...“ A on říká: „Juden verboten!“ Že je to tam napsané. A já říkám: „Wir sind Halbjuden.“ A dohadovala jsem se, že pro nás vstup zakázán není.

On nás musel někdo udat, snad ten Šternberák. Možná to byl provokatér. Gestapák dal najevo, že toho má dost: „Wir werden Ihnen die jüdische Frechheit schon abkaufen!“ To už jsem věděla, že je zle. Šla jsem zpátky ke své kabině a říkala jsem si, nebudu spěchat. Pomalu jsem se oblékala. Sestra s bráchou už byli před plovárnou, když jsem procházela špalírem gestapáků u východu. Sestra nahlížela zvenku, spínala ruce a já jsem jen řekla: „Auf Wiedersehen,“ a vyplula jsem ven. Druhý den – sestra předvolaná na gestapo! Chtěli mě, tu drzejší z plovárny, považovali mě za mladší z nás dvou. Podle seznamů byla mladší Ruth, tak předvolali ji. Když se dostavila, tak ten gestapák říká: „Sie sind Ruth Mayer?“ A ona: „Jawohl.“ „Raus!“ na to on a vyhodil ji.

Gestapo se začalo o nás zajímat. Mě už nepředvolali, ale otec se musel denně v šest ráno hlásit na gestapu. Podíl na tom ale měl i náš domácí.

V říjnu 1941 se otec odstěhoval do Hodolanské ulice, aby náš byt zůstal árijský, to už byly židovské rodiny rozstrkané po podnájmech. Ten dům v Hodolanech už neexistuje, po válce ho zbořili. Otec pak až do svého zatčení chodil k nám před dům pro jídlo, do bytu nikdy nevešel. Ruth odjela do Prostějova pracovat do textilky jako sekretářka.

Razie gestapa

Den po velikonočním pondělí, v úterý 7. dubna 1942, byla u nás domovní prohlídka. Ten den se u nás stavovala Roma Mertensová, otcova příbuzná, až do vyhazovu z olomouckého divadla členka baletního souboru. Když vešla se svou kolegyní do bytu, neodložily si kabáty s hvězdou v předsíni, ale pověsily si je v kuchyni na kredenc. Ty hvězdy nebyly vidět. V době, kdy k nám přišlo gestapo, byly Roma s přítelkyní v pokoji pro služku. Dívaly se na ulici, směrem k tramvaji. Zahlédly tam Josefa Gabriela, malíře a divadelního scénografa, kterého spolu s dalšími vězni vedla eskorta. Gestapáci prohlíželi celý byt, ale kabátů v kuchyni si nevšimli, zajímala je spíž. Ptali se, kde máme zásoby. Matka jim řekla: „Kde bychom vzali zásoby, máme hlad a ne zásoby.“ Pak šli do otcova psacího stolu. Byl to krásný biedermeierovský psací stůl; co tam otec má, to jsme nevěděli, jeho stůl byl pro nás tabu. Oni tam našli mezi dalšími upomínkami na první světovou válku, které otec schovával, náboj dum-dum. Do pokoje pro služby, kde byla Roma, pak už nešli.

Roma měla s Gabrielem dítě. Ve dvačtyřicátém šla i s ročním chlapečkem do transportu a už se nevrátili. Zemřeli po transportu do Osvětimi 9. října 1944, právě na mé 23. narozeniny. Někdo mně později řekl, že Roma nemusela zemřít, ale nechtěla opustit syna, který měl jít do plynu, tak šla s ním. Bylo jí 28 let.

O domovní prohlídce a návštěvě Romy jsem se dozvěděla, hned když jsem onoho 7. dubna přišla z práce domů, to už jsem byla zaměstnaná. Maminka mi navíc řekla, že otec dostal předvolání na gestapo a nevrátil se. Když jsem se dozvěděla, že ho drží na garňáku, okamžitě jsem se tam vypravila. Byl tam mladý gestapák s ulízanou patkou, byl to ten, s kterým jsem měla konflikt na plovárně, Hinkens se jmenoval. Říkám: „Pust'te mého otce a vezměte mě, otec je starý.“ A on: „Hauen Sie ab, hauen Sie ab!“ Trvala jsem na tom, aby otce pustil, že tam zůstanu já. „No, když chcete, tak tady můžete zůstat.“

Otce nepustili. To byl pro něho začátek konce.

Potíže s domácím

Když jsme zůstali v bytě sami, bez otce, pokoušel se nás domácí Doležel dostat z bytu ven. Jednoho dne přivedl inženýra Gosche, kterému ukazoval náš byt s tím, že mu ho pronajme. Že tam všechno necháme a odejdeme pryč. Matka se proti tomu vzepřela, šla na Oberlandrat, kde získala podporu, a Doležel strašně zuřil.

Doležel byl tlustý, vysoký chlap, bydlel v prvním poschodí. Já, mladá holka, jsem k nám do třetího poschodí vždycky letěla do schodů a dolů to zas brala po několika schodech. On se vždycky postavil, tak abych nemohla kolem něho projít, zatarasil mi cestu.

Také zamykal domovní dveře, abychom museli chodit dolů odemykat, když k nám někdo přišel. Házeli jsme sice klíče z okna, ale jednou jsem musela seběhnout dolů. Byla jsem v šortkách – v horkém létě jsme tak doma chodili – a on stál na chodbě, obcházel mě a prohlížel si mě. Pak psal udavačské dopisy, ve kterých líčil, jaké se u nás odehrávají orgie.

Když byl otec ve dvačtyřicátém ve vězení, tak se jednou maminka dívala z balkónu dolů a ten Doležel na ni ze dvora volal česky: „No, nechcete skočit dolů?“ A moje maminka mu odpověděla: „Haben Sie nicht genug?“ Ona mluvila špatně česky, tak mu německy řekla, jestli mu nestačí, že manžela přivedl do vězení. On ji na základě toho udal, uvedl, že mu maminka nadávala a že nám proto dává výpověď.

Přišlo předvolání k soudu. Šla jsem za jedním advokátem, ale ten mi řekl, že židovskou rodinu nezastupuje. Ale poradil mi, že musíme na nařčení odpovědět. Tak jsem napsala, že to, co domácí navykládal, je lež, že maminka s ním mluvila německy a on německy neumí. Trochu uměla jen jeho manželka.

Pak došlo k soudnímu přelíčení u německého soudu. Doležel tam měl advokáta, Němce s českým

jménem. Soudil to soudce Niesner. Přišla jsem tam s maminkou. Maminka byla elegantní dáma, na přelíčení si vzala plisovanou sukni, velký klobouk, vysoké podpatky – nosila vždycky nejvyšší podpatky, jaké existovaly. Mě se soudce zeptal, jestli jsem svědek. Řekla jsem, že ano. „Tak svědek musí ven!“ Říkám: „Ne, ne, nejsem svědek!“ Chtěla jsem tam zůstat. U soudu svědčila i domácího manželka, ta zůstala venku. Na sobě měla, to si pamatuju dodneška, jakési květované šaty, bílý slamák, takový nemožný, a ještě bílý pásek vzadu zavázaný – no čarodějnice.

Soudce pak říká německy domácímu: „Proč chcete paní Mayerovou dostat z bytu?“ A on na to: „Jawohl!“ Vůbec nerozuměl, na co se ho soudce ptal.

Doležel pak začal vypovídat, že jeho dcera nemůže bydlet ve vlastním domě, že bydlí ve dvoupokojovém bytě. A ten soudce říkal: „To chcete, aby paní Mayerová šla se třemi dětmi do dvoupokojového bytu?“ A on říkal, že dcera je nemocná. A soudce se ptal, co jí je. A on na to německy: „Herz!“ a takhle se chytil za srdce. A soudce se ptal, který lékař ji léčí. Doležel řekl nějaké jméno, ale ten jeho advokát sám vykřikl: „Aber der ist schon lange tot.“ Byla to fraška.

Nakonec domácí nic nepořídil, byt nám zůstal, akorát jsme museli Červenému kříži zaplatit nějakou pokutu. Ale domácí se dál pokoušel dostat nás z bytu, neustal, dokud byl živ. Naše kuchyň byla obrácená do dvorku, a z chodby bylo k nám vidět do okna. A my jsme se celou zimu vždycky zdržovali v kuchyni, protože pokoje byly nevytopené. Domácí se celé hodiny díval z té chodby k nám do kuchyně. Bylo to něco strašného.

O Vánocích přišel poštou úmrtní list. Otec zemřel v Osvětimi 28. listopadu 1942 ve 12 hodin. Kdyby domácí otce neudal, byl by měl šanci ve smíšeném manželství přežít. Do koncentráku šel jako politický vězeň. Domácí zemřel brzo po něm. Všichni říkali, že si ho otec vzal do hrobu.

Zaměstnání u Klemma

Mě nejdřív nikdo nechtěl do zaměstnání vzít. České firmy mě jako položidovku nechtěly. Ale v jednačtyřicátém mně bylo 20 let a otec už ztrácel na mě nemocenskou. Přitom jsem bývala od malička často nemocná, v míru jsem se léčila v Tatrách a v Jugoslávii. A každou chvíli jsem si něco polámala. Tak jsem nemocenskou potřebovala.

Šla jsem s maminkou na pracák, dělala mi štafáž – byla to pěkná Germánka, vysoká, modrooká blondýna, prostě reprezentovala. Věnoval se nám nějaký pan Heubach, původem ze Stuttgartu, velice slušný pán. Říkal: „Nemůžete být bez zaměstnání, máte právo na práci,“ a poslal mě k Edmundu Klemmovi. Klemm měl kancelář ve 3. patře na rohu Ztracené a Michalské ulice. Byl to zkrachovalý zednický mistr, takový malý Napoleon. Arizoval cihelnu Siegmunda Sonnenscheina ve Slavoníně. Choval se velkopansky, kouřil doutníky a dal si říkat *Herr Baumeister*. Měl pět synů na frontě.

Se mnou pracovala jedna položidovka, byla těhotná. Když už byla na rozsypání, nechával ji Klemm u sebe stát, sám seděl a ona mu musela obracet listy. Byl to velký sprosták, dával nám malý plat, museli jsme pracovat i v neděli, žádná dovolená.

U Klemma jsem dělala mzdy, pracovala jsem jako sekretářka, spojovala jsem Klemma přes telefonní ústřednu, psala jsem na stroji. Všecko jsem se musela naučit, neuměla jsem nic, učila jsem se psát na stroji doma. Klemm mi trhal dopisy. Psala jsem dobře, ale pomalu a on se vztekal. Jednou ráno jsem přišla do práce, procházela jsem přes místnost techniků do kanceláře ke Klemmovi. Ale technici mě zastavili: „Slečno Mayerová, tam nechodte, tam už je jiná slečna.“ Slyšela jsem přes dveře, jak tam někdo rychle bouchá. Řekla jsem si, on tam má nějakou perfektní sílu, já se můžu jít schovat, kde bych já uměla tak rychle psát na stroji. Byla to německá položidovka. Potom ti zlomyslní technici – oni ji považovali za Němku – si ukazovali ty její dopisy. Ona tak tloukla do stroje, že papíry byly prosekané, samé díry. No netrvalo dlouho a Klemm ji vyhodil. Zase jsem seděla vedle pana Klemma. Byla jsem tam až do konce roku 1942, to už byl můj otec mrtvý.

Jednou, to otec ještě žil, měl Klemm něco vyřizovat na garňáku. Hlásila jsem se, že tam půjdu, protože jsem myslela, že tam otec ještě sedí. Když jsem tam přišla, narazila jsem na jednoho sudetského Němce ze Šternberka. Ptala jsem se na otce, a on říkal, že tady už není, že už je v Brně. Od kdy, to jsem se nedozvěděla. Že byl od května do listopadu 1942 vězněn v Brně „Pod Kaštany“, to jsem se dozvěděla až po válce.

Klemm mě sekýroval, kde mohl. Když nám, z ročníku 21, vydávali kenkarty, to byl okupační průkaz totožnosti, tak jsme stáli ve frontě u policejního ředitelství, která se táhla až přes ulici. Tak jsem přišla

do práce až odpoledne. Klemm se mě ptal: „Kde jste byla?“ A já jsem řikala: „No kde bych byla, stála jsem na kenkartu. Přišla jsem rovnou odtamtud, neměla jsem ani oběd a mám hlad.“ A on: „Cože? Vy máte hlad?“ A já říkám: „No je už tři roky válka.“ A on: „Já mám pět synů na frontě, a vy máte hlad?“ A volal na gestapo. A já, jak vzal sluchátko do ruky, tak jsem chytla šuplíky a všechno jsem začala házet ven. On se zalekl a telefon pustil.

Odchod od Klemma

Když jsme se dozvěděli, že je můj otec mrtev, tak jsem si řikala, já už se od toho Klemma nenechám vykořisťovat. Chtěla jsem do Rakouska, kde pracoval Jiří Kokojan. Doktor Erich Štegmann, právník, mně tehdy říkal, že když půjdu dobrovolně do Reichu, tak jednak budu mít přednost, oni brali dobrovolníky rádi, a jednak tam budu jako protektorátní příslušnice, ne jako položidovka.

Měla jsem vykořespondované, že mě v Rottenmannu ve Štýrsku, kde Jiří pracoval, vezmou, tak jsem řekla Klemmovi, že odcházím. Šla jsem na pracák hlásit se do toho Rottenmannu, ale Klemm tam už volal, že jsem nepostradatelná. Tak jsem u něho musela zůstat.

Stalo se, že jsem si zlomila levou ruku. Špatně mi srostla, měla jsem vytočené zápěstí. Klemmovi jsem řikala, že můžu psát na stroji jenom jednou rukou, ale on mě přesto nepustil. Dr. Josef Kazda mě tu ruku znovu lámal, a já jsem si tehdy řikala, já už si nechám dát nemocenskou, jenže Klemm mně nemocenskou neplatil. Z milosti mi dával nějaký pan Pantůček 20 korun z nemocenské pokladny.

Šla jsem znovu na pracák, že chci pryč od Klemma. Heubach mi řekl: „Když jste na nemocenské, můžete dát výpověď. On vám výpověď dát nesmí, ale vy můžete.“ Tak jsem ji podala, doporučeně.

Přišla jsem do práce a říkám: „Pane šéf, dostal jste moji výpověď?“ A on dělal, jako že ne. Tak jsem se obrátila a říkám: „Ještě to nedošlo?“ Byla jsem už ve dveřích, když on říká: „Das geht nicht so wie Siech das vorstellen!“ Tak jsem si řikala, dostal to. Jen nechtěl pustit dobrou sílu za pár šestek, co mně dával. Tak jsem zase šla na pracák a řekla jsem, že mě Klemm nechce pustit, a Heubach řekl, o to se nestarejte, to už je naše věc. Ten Heubach byl strašně vstřícný a hrozně mně pomohl.

Böhmisch-Mährische Landgesellschaft

Dostala jsem tehdy zprávu z Bohuňovic, že bych tam mohla pracovat. Ze Šternberka se tam odstěhoval doktor Kučera se třemi syny a také jedna žena, jejíž dcera chodila ve Šternberku s mým bráchou do obecné školy. A ta dělala posluhovačku ve firmě Böhmisch-Mährische Landgesellschaft. Byla to firma pod protektorem, v Bohuňovicích měla stavební správu a ve Skrbeni středisko. Předělávali statky pro německé přesídlence z Ruska nebo z Rumunska či odkud. Šlo o statky, které vykoupili od Čechů, když na nich nepracovali. Nevyvlastnili je, ale vykoupili; kdo nepracoval na statku, tak ho musel prodat. A oni je přestavovali podle německých norem.

Ta posluhovačka mi řekla, že od nich odchází sekretářka, a dokonce *Bauleiter*, stavbyvedoucí, to byl její manžel, takže bych tam mohla nastoupit. Bylo to pro mě výhodné, protože jsem bydlela blízko nádraží a rychlíkem Olmütz-Breslau jsem byla v Bohuňovicích za osm minut. Vlak odjížděl z Olomouce ráno v 8 hodin a večer bych se vracela v šest, tak by mě v Olomouci nikdo moc neviděl.

No ale to jsem nevěděla, že středisko je ve Skrbeni, kam bylo špatné spojení. Tam se muselo jet ráno lokálkou už v 5 hodin a večer zpět až v 8 hodin. A na pracáku mně řekli: „Jo, my tady nemáme požadavek z Bohuňovic, ale ze Skrbeně.“

Tak jsem musela do Skrbeně. Oblékla jsem si krátkou sukni, měla jsem rozpuštěné vlasy, bylo mně dvaadvacet, ale vypadala jsem tak na šestnáct, nikdo mi nehádal moje léta. Přijímal mě nějaký Herr Fritsche, byl to Sas podle řeči, takový *semmelblond*, a on se do mě zamiloval. Vůbec nebyl můj typ. Zkoušel mě jako malou holku – psaní na stroji, těsnopis – a s výsledkem byl velmi spokojený. Šel za vedoucím, to byl Herr Jung, měl velkostatek v Chomoutově. Byl to fešák, ale jinak jsem o něm nic nevěděla. Ten Jung řekl, že by tu *Fräulein* hned bral, chtěl, abych u něho nastoupila. Ale já jsem nechtěla, tak jsem přemýšlela, jak se odtud dostanu pryč.

Jung se díval na moji kenkartu a říkal: „Sie sind Protektoratsangehörige?“ Já jsem řekla: „Jawohl.“ „Mit dem deutschen Namen?“ „Es gibt genug Deutsche mit tschechischen Namen,“ odpověděla jsem, protože tam byl Hausmann, a to byl Čech, a Dobrovolný, co byl Němec. Podíval se na mě, že mu takhle odpovídám, a nabízel mi nějaký plat. Já jsem nevěděla, že je to velkej esesák, a řekla jsem: „Za

ty peníze můžu pracovat v Olomouci.“ Tak mně podepsal potvrzení, že nenastoupím.

Druhý den jsem šla znovu na pracák, s tím že ve Skrbeni nenastoupím, a paní Kadílková mně řekla: „Máte štěstí, slečno Mayerová, přišel požadavek z Bohuňovic.“ No tak jsem příští den jela do Bohuňovic, vzala jsem si klobouk, korkáče – byla jsem za dámu. Přijedu tam, hlásím se u nového šéfa. Byl to pan Jarischko, už o mně věděl, od té posluhovačky. Jarischko byl Vídeňák, měl českou manželku, nebyl to nácek, snad jen pro forma, ale neměl nacistické smýšlení. Ale on tam zrovna byl i ten Herr Jung ze Skrbeně, jako jeho nadřízený. Tak jsem si řekla, panebože, před dvěma dny jsem odmítla u něho pracovat a teď mě vidí tady. A byl tam také dipl. ing. Horst Müller ze střediska v Praze. No a Jarischko spustil: „Da sind Sie endlich Fräulein...“, vítal mě jako starou známou. A ten Jung neřekl ani popel.

Tehdy nikdo nevěděl, co jsem zač. Jenomže jsme museli vyplnit dotazník. Pod místem pro fotku bylo napsáno: „Jste árijského původu?“ Češi tam nenapsali nic, a tak museli předložit árijský průkaz. Já jsem žádný árijský průkaz neměla, tak jsem tam napsala: „Ja.“ Všechno bylo v klidu – Jarischko o mém původu nevěděl, trpěl na mě, protože jsem uměla těsnopis, všechno jsem zapisovala, dělala jsem všechnu práci. Říkali mi *Fräulein Bauleiter*, všechno jsem dirigovala, dokonce mě posílali k jiným *bauleiterům*, abych holkám ukazovala, jak to mám zorganizované. Protěžovali mě. Když se mě občas někdo zeptal na otce, říkala jsem, že je mrtvý.

Pro firmu pracovali stavitelé ze Zlína, z Vyškova a taky Klemm z Olomouce. Jarischko jel sjednocovat ceny do Olomouce, byli tam i vedoucí z Prahy. A Jarischko neměl nic jiného na práci, než že řekl: „Pane Klemm, jak jste mohl propustit takovou perfektní sílu, jako je slečna Mayerová?“ A Klemm řekl: „Já jsem musel, je to položidovka.“ Jarischko se vrátil, nic neřekl. Ale po čase přišel za mnou doktor Kučera a řekl mi, že to prasklo. Tak jsem Jarischkovi, když večer přijel ze služební cesty, řekla: „Prosím vás, pane *Bauleiter*, proč jste mi to neřekl, vždyť to je nebezpečná věc, že jsem napsala do dotazníku, že jsem árijka.“ On řekl: „No mně je to jedno.“ A já říkám: „To není jedno.“ Tak jsem preventivně volala na pracák Heubachovi. Říkám, co se stalo. On mi řekl: „Přijďte ráno v 7 hodin, budu vás čekat.“ Ráno jsem mu zopakovala, že jsem podepsala, že jsem árijka. „Nic si z toho nedělejte,“ řekl, „odvolejte se na mě, že jsem vás tam poslal jako *Wirtschaftsarierin*.“ Jestli si to vymyslel nebo taková možnost existovala, to nevím.

Tak já jsem si sedla, a že jsem z Prahy neznala nikoho než toho dipl. ing. Müllera, tak jsem napsala jemu. Poslala jsem doporučený dopis, kde jsem prosila, aby mi dali výpověď, že jsem nevěděla, že do firmy nepatřím, ale že mě tam pracák poslal jako *Wirtschaftsarierin*. Tak jsem to napsala, slušně, dopis jsem odeslala. Druhý den jsem měla bleskový hovor z Prahy, to mě ing. Horst Müller zavolaal, ať si nedělám starosti, že to vyřídí u říšského protektora. Vyřídil a dokonce mi zvýšili plat.

Zůstala jsem v Bohuňovicích až do čtyřiačtyřicátého roku, kdy se tam pracoviště rušilo. Nakonec jsem přece jen musela do Skrbeně. Ten můj Jarischko se stal *Oberbauleiter* v Židlochovicích, chtěl mě vzít s sebou. Velice dobře jsem si s ním rozuměla, ale já jsem do Židlochovic nechtěla.

Ve Skrbeni byl Herr Kretschmer, šlonzák, ten už dávno žarlil na Jarischka, protože každý chtěl slečnu Mayerovou. Kretschmer byl šťastný, že jsem šla do Skrbeně a ne do Židlochovic, předcházal si mě, dokonce když šel na dovolenou, tak mně na měsíc přenechal svůj domek. Já jsem jinak musela bydlet v podnájmu, s pumpou na dvoře, bylo to dost primitivní. Do Olomouce jsem jezdila jen na neděli, v sobotu se pracovalo. Zažila jsem tam zimu, škoda mluvit.

Bratr v Postoloprtech

Na podzim čtyřiačtyřicátého roku došlo na bratra. Árijské muže ze smíšeného manželství, položidy a manžele Židovek posílali nacisti do lágru v Postoloprtech, Jiří byl mezi nimi. Bylo mu 17 let. Měl jít už na jaře do Polska, ale tomu ušel, měl spálu. Z lágru v Postoloprtech ho posílali na práci do Mostu. Z Postoloprte utekl už v dubnu 1945 domů, myslel si, že Morava je už osvobozená. V Olomouci ale zůstat nemohl, byl nápadný svou výškou, měl metr devadesát. Tak jsem ho vzala do Skrbeně, kde se schoval mezi zákopníky – to byli osmnáctiletí kluci z Čech, nasazení na zákopové práce.

V době, kdy byl Jiří v Postoloprtech, v lednu 1945, jsme byly předvolané, Ruth a já, jako položidovky na gestapo do Prahy. Čekaly jsme, že půjdeme taky do koncentráku. Tak jsme si sbalily kufry, teplé oblečení a jely jsme do Prahy. V Praze na gestapu jsme seděly celý den o hladu, hlídali nás staří dědci, *volksturmáci*. Říkali, že tolik hezkých holek pohromadě neviděli. Večer nás bez vysvětlení

pustili, nic nám neřekli. Byla strašná zima. Jely jsme vlakem celou noc, z Prahy jsme vyjžděly v 11 večer a do Olomouce jsme dojely ráno. Seděly jsme na chodbě na kufrech a mrzly jsme.

Doma to nebylo lepší, nešel plyn ani proud. Uhnala jsem si ve vlaku těžkou chřipku. Byt jsme nemohli vytopit celá léta. Byla tam krásná kachlová kamna, ale neměli jsme čím topit, topili jsme jen ve sporáku v kuchyni. Kuchyň byla veliká, měli jsme tam jídelní stůl, konferenční stůl a lehátko. Teď jsem tam na něm ležela s chřipkou, zachumlaná do dek.

Sestra Gertruda

Tatínkova dcera z prvního manželství, moje nevlastní sestra Gertruda, byla na rozdíl od nás Židovka i po matce. Zachránila se, podařilo se jí v roce 1940 utéct.

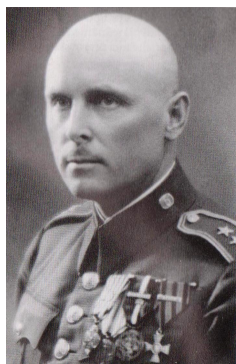
Ve třicátých letech se provdala za inženýra Plaschkese, ale rozvedla se s ním. Imponovala nám, byla první letkyní na bezmotorových letadlech v republice. Když jsem se začátkem třicátých let léčila v sanatoriu v Tatrách, tak mi rodiče poslali obrázkový časopis, Truda v něm byla vyobrazená na titulní straně, pod obrázkem bylo její jméno Gert Mayer-Plaschkesová. Po rozvodu měla přítele Kurta Wintera, byl to milionář, syn ředitele sladovny v Prostějově. Starý Winter byl Žid, Kurtova matka byla ruská šlechtična uprchlá od Sovětů. Za námi do Šternberku vozil Kurt sestru ve *studebakeru*, to bylo něco extra, taková americká auta se tehdy neviděla. Jenže když začal Protektorát, Kurt se od sestry distancoval, hlásil se k Němcům. Myslel, že se tak zachrání, ale stejně skončil v koncentráku.

Sestra absolvovala obchodní školu, pracovala až do příchodu Němců v Olomouci jako prokuristka u firmy Zaitschek, obchod dřívím. Kancelář měla v nízkém přízemním domku u parku, vedle vily bratří Roberta a Theodora Zaitschekových v Krapkově ulici. Dnes je na tom místě hotel Flora. Theodor Zaitschek před příchodem Němců zmizel a gestapo hned v první den obsazení republiky, 15. března 1939, Trudu zatklo. Drželi ji ve vězení Krajského soudu v Olomouci. Vyslýchali ji, chtěli vědět, co ví o odjezdu Theodora Zaitscheka, který zmizel i s devizami do ciziny. Robert zůstal v Olomouci a stihl ho osud většiny olomouckých Židů, v roce 1942 zahynul v Malém Trostinci.

Po 14 dnech sestru pustili. Ihned poté se snažila dostat ven. Seznámila se již dřív při svých cestách s Kurtem Winterem po Evropě s americkým kapitánem obchodního loďstva Emmersonem, který jí měl pomoci. Získala vízum do Hongkongu, sbalila si zavazadla a odjela do Itálie, kde se měla za Emmersona vdát. V Itálii ale došlo ke komplikaci, neměla doklad o rozvodu s Plaschkesem. Poslala otci expres dopis se žádostí, aby jí obstaral *Ehefähigkeitszeugnis*. V Itálii se mohla zdržet jen na krátkou dobu, a tak otec, Žid, musel k Neurathovi, k říšskému protektorovi. Podařilo se, Truda se pro forma vdala a odplula s Emmersonem lodí Conte di Savoia z Janova do New Yorku. Ještě nám stačila poslat fotografii lodi.

Později, po válce, nám napsala, že se s Emmersonem rozvedla, pracovala pak jako reportérka u filmové společnosti Astra Pictures, Inc., létala do Asie, do Japonska. Po osmačtyřicátém roce jsme už žádný dopis od ní nedostali, estebáci zřejmě dopisy zabavovali, nebo Gertruda nechtěla psát za železnou oponu, aby neměla potíže v Americe. Takže ani nevím, kdy zemřela.

Přerovské povstání

Hynek Kokojan

Jiří Kokojan se vrátil do Přerova z nasazení v Rakousku už před koncem války. Do Olomouce měl přijet 1. května. Šla jsem ho čekat na nádraží, ale tam hlásili, že Přerov je osvobozený, a do stanice vjela ozdobená lokomotiva. Tak jsem si říkala, Jiří asi nepřijede. Utíkala jsem domů a říkám: „Mami, obleč se, v Přerově se něco děje.“ Běžely jsme na nádraží, ale to už obstoupil kordon vojska, už jsme se tam nedostaly.

Co se v Přerově dělo, jsem se dozvěděla až od Jiřího, když přijel 8. května na ruské lokomotivě. Jeho otec, major Hynek Kokojan, před válkou velitel 6. Hanáckého pěšího pluku generála Janina, patřil k účastníkům prvomájového Přerovského povstání. Když bylo Přerovské povstání potlačeno, Hynek Kokojan

se ztratil. Jiří pak zjistil, že 2. května otce popravili ranou do týla příslušníci olomouckého gestapa spolu s dvaceti Přerováky a dvěma olomouckými vězni, kteří pro ně kopali hrob na vojenské střelnici v Olomouci-Lazcích.

Život po válce

Jiří Kokojan po válce studoval strojní inženýrství. Promoval v roce 1948, potom byl dva měsíce na vojně. Vzali jsme se 28. ledna 1950. Po dvou letech, v říjnu 1952, se nám narodil syn Igor.

Pracovala jsem na podnikovém ředitelství Moravských elektrotechnických závodů (MEZ Olomouc), vedla jsem sekretariát ředitele. Po řediteli Královi se stal ředitelem ing. Miroslav Šmok, předválečný komunista. V době, kdy byl ještě náměstkem, přišel do sekretariátu pro inkoust do plnicího pera. Pozorovala jsem ho, jak pozorně plní pero, a říkám: „Vy máte ale trpělivost.“ A on říká: „To jsem se naučil ve vězení.“ Říkám: „Kde jste byl?“ „V Brně.“ „V kterém roce?“ „Ve dvaadvacátém.“ „Ve dvaadvacátém? To tam byl můj otec, Mayer.“ A ing. Šmok se zeptal: „Šachista?“

Odpověděla jsem, že ano, otec byl velký šachista, byl známý po celé republice, kam přijel, tam měl partnery. Když jsem s ním jela do Brna, posadil mě do kavárny, zmizel a už hrál šachy. Seděla jsem s časopisy a čekala, až dohraje. Ve Šternberku chodil hrát každý týden do kavárny, potom v Olomouci, dokud mohl, chodil do kavárny Rupprecht. Ing. Šmok s ním v brněnském vězení hrál šachy s chlebovými figurkami. Od otce věděl, že má tři děti, o nejstarší dceři, tedy o mně, říkal, že mám mužský mozek, o mě že nemá starost. Šmoka ve dvaadvacátém propustili, jestli to bylo dřív, než otce odvezli do Osvětimi, to nevím.

Ruth Mayerová v Gelnici

Sestra Ruth zůstala v Prostějově až do konce války. Po osvobození pracovala v redakci olomouckého deníku Našinec, po válce se jmenoval Osvobozený Našinec. Ruth informovala na základě článků, které překládala z cizích časopisů, o mezinárodní politice. Když byl po únoru 1948 Našinec zastaven a redakce rozpuštěna, dostala Ruth nabídku, aby přešla do Stráže lidu. Nabídku nepřijala. Neměla v Olomouci žádné závazky, byla ještě svobodná, a tak odešla do Brna, do redakce Lidové demokracie.

Později se v Brně provdala, vzala si lékaře MUDr. Rusnáka, sekundáře na gynekologii ve Zlíně (tehdy Gottwaldově), ponechala si ale jméno Mayerová. Ve Zlíně se jim narodila dcera Ruth. Později odešli na Slovensko, do Gelnice, MUDr. Rusnák jako primář. Dcera Ruth Rusnáková

po maturitě na gymnáziu v Gelnici v roce 1978 následovala příklad svého otce, studovala medicínu a je gynekoložka. Sestra nejdřív pracovala v Gelnici v muzeu, v letech 1964-1979 učila v Gelnici na gymnáziu němčinu, franštinu a angličtinu.

Bratrovo pronásledování po převratu

Po komunistickém převratu v roce 1948 chtěl bratr Jiří pryč z republiky. Měl dobrodružnou povahu, chtěl to zkusit v Izraeli. Měl už všechno vyřízené, když ho estébáci zadrželi na 48 hodin. Pak už nemohl vyjet. Učil se anglicky u Herberta Novotného, dříve Neumanna, otce baviče Petra Novotného. Dokonce měl státnici z angličtiny. Po válce přijížděli do Olomouce mormoni, bratr se stýkal s nimi i s dalšími cizinci. V roce 1953, v době procesů, ho zatkli jako špióna. Dostal 10 let, z vězení vyšel po sedmi letech, po amnestii v roce 1960.

Když se bratr vrátil z kriminálu, jela mu maminka vyřídit nové doklady do Prostějova, kde se Jiří narodil. V rodném listu měl tři jména – Jan Jiří Jindřich. Jméno Jiří, které až dosud používal, bylo podtržené. Maminka se těžko domlouvala, neuměla dobře česky, a tak bratr dostal občanský průkaz na jméno Jan Mayer. Od té doby si nechal říkat Jan, Honza.

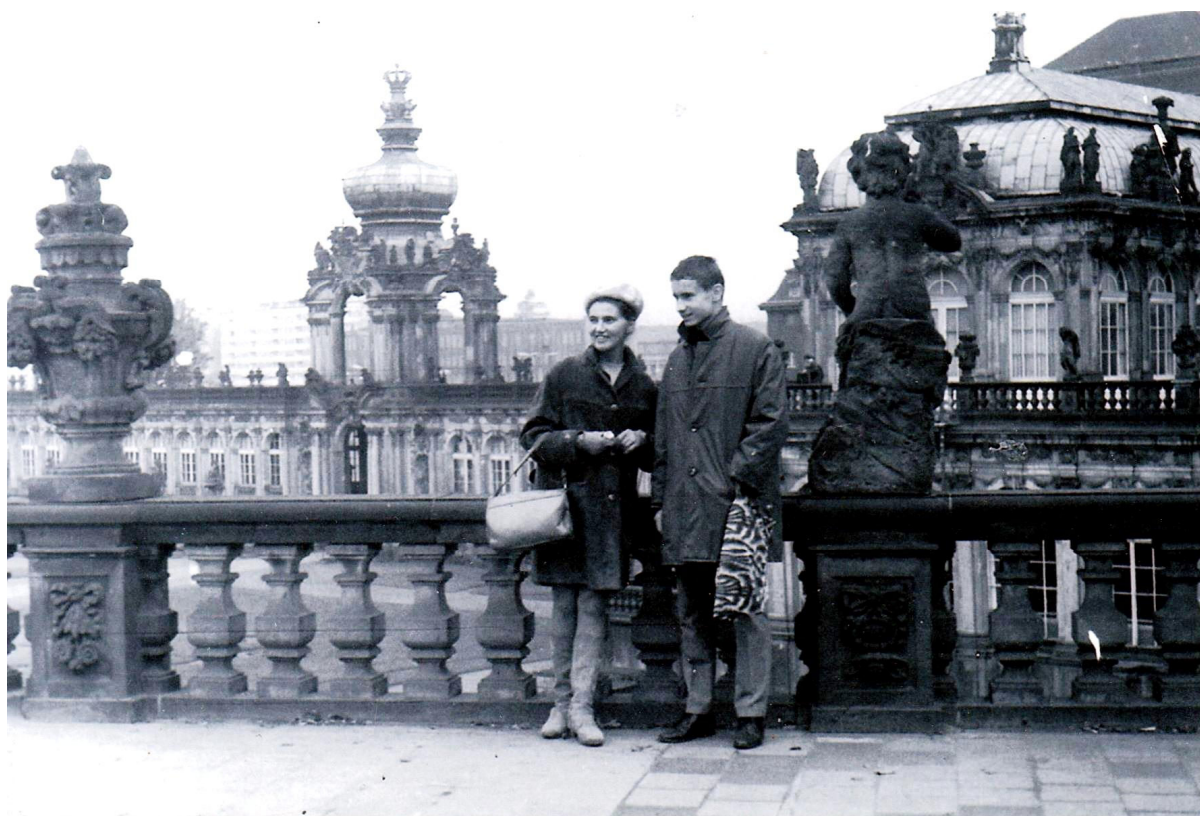
Před zatčením chodil s nějakou dívkou, ale ta na něho nečekala, vdala se, když Jiří seděl. Po návratu z kriminálu si vzal sólistku operety olomouckého divadla Jarmilu Novobilskou.

Všechny jsem přežila

80. léta byla pro mě krutá. V roce 1982 byla moje maminka přijatá do nemocnice s rakovinou. Další rok přinesl novou ránu, v srpnu 1983, po 33 letech společného života, zemřel můj manžel. Nedlouho poté, v březnu 1984 zemřela Ruth, Lidová demokracie přinesla nekrolog. O tři měsíce později, v červnu 1984, zemřel nejmladší z nás, bratr Jiří (Jan). Sedm let v kriminále ho poznamenalo, bylo mu teprve 57 let. Maminku jsem pochovala v roce 1986. Během krátké doby jsem přišla o své nejbližší.

Jsem ráda, že jsem letos mohla uctít památku svého otce Eduarda Mayera a před dům, kde jsme v Olomouci bydleli, položit kámen, který ho bude připomínat.

*Vyprávění Edithy Kokojanové
zaznamenal Tomáš Hrbek
Fotografie z archivu E.. K.*

Edith Kokojanová se synem Igorem v Drážďanech 1969